

СЕКЦІЯ «КУЛЬТУРОЛОГІЯ»

УДК 72+75(477)''988''

Дєдков М. В.¹, Мусійченко П. А.²

¹ канд. іст. наук, проф. ЗНТУ

² студ. гр. БАД-538 ЗНТУ

АРХІТЕКТУРА ТА ЖИВОПИС КИЇВСЬКОЇ РУСІ ПІСЛЯ ЇЇ ХРЕЩЕННЯ

Разом із християнством на Русь прийшла монументальна культова архітектура. Величні православні храми вражали уяву сучасників досконалістю архітектурних форм і пишнотою внутрішнього оздоблення. Найславетнішою з них була Софія Київська. Свідок її будівництва митрополит Іларіон писав: "Церкви дивна й славна всемь округньмъ странамъ", яко же ино не обрящется въ всемь полунощи земньм от вьстока до запада". В цьому храмі втілилися досягнення візантійської культури, вживлені у свідомість давньоруської людини й одухотворені її гуманістичним світосприйняттям. Софіївський собор був взірцем для будівництва однойменних храмів у Новгороді та Полоцьку. В одному ряді з названими — храм св. Спаса в Чернігові, який продовжив архітектурні традиції київської Десятинної церкви. Архітектура Києва впливала на архітектуру інших давньоруських міст і пізніше. Тип Успенського храму Києво-Печерського монастиря (шестистовпний, хрестово-купольний) набув поширення на всій території Київської Русі. Згідно з "Києво-Печерським Патериком", Володимир Мономах "вземъ мъру божественныхъ тоя церкви Печерской, всемъ, подобиемъ, създа церкви въ граде Ростове" [1, с. 136].

За призначенням архітектура поділялась на житлову, культову та оборонну. Пам'яток житлової архітектури не збереглося, але археологічні знахідки свідчать про багатий архітектурний декор будинків заможних верств населення [2, с. 369]. Археологічні дослідження та літописи дають певні уявлення про особливості міської забудови. Споруди будували із дерев'яних зрубів. В основному, це були двокамерні будинки з житловими приміщеннями, що опалювалися глинобитними пічками, та з холодними сінями — перед входом. Більшість таких будинків мали нижній господарський поверх — підкліть, що трохи заглиблювався у землю. Перші давньоруські храми були дерев'яними, і тому жодної пам'ятки не збереглося. На зміну дерев'яному будівництву у кінці X ст. прийшло кам'яне монументальне зодчество. Цьому сприяли вихід Київської Русі на міжнародну арену, вплив візантійської культури і поширення християнства.

В культовому будівництві XII ст. переважали невеликі чотиристовпні храми, декоровані пілястрами з напівколонками, аркатурними поясами,

хрестами. Наприкінці XII – на початку XIII ст. монументальна архітектура Русі розвивалася шляхом ускладнення зовнішніх форм. Будівлі цього часу мають висотні композиції. Класичним зразком нового стилю стала П'ятницька церква Чернігова.

З архітектурою були тісно пов'язані й такі види мистецтва, як живопис і художня різьба. Всі собори Русі оздоблювалися мозаїчними панно та фресками, іконами, образами, мармуровими капітелями, шиферними різьбленими плитами. Особливо високого рівня розвитку досяг монументальний живопис, яскравим прикладом якого є ансамбль розписів київського Софійського собору [2, с. 445].

Провідними жанрами образотворчого мистецтва Київської Русі були мозаїка, фреска, іконопис та книжкова мініатюра [3, с. 98]. Жанри монументального живопису – фреска і мозаїка – склалися на основі візантійських шкіл. Фресками – розписами водяними фарбами по сирій штукатурці – вкривалися стіни православних храмів. Така техніка вимагала від художника високої майстерності, швидкого і точного нанесення малюнка і фарб. Відповідно всю композицію необхідно виконати протягом одного дня. Зате фарби добре вбираються, висихають разом з штукатуркою, завдяки чому не обсипаються і не вицвітають. Рецепти складання фарб трималися у суворому секреті, передавалися від майстра до учня. Завдяки чудовим властивостям цієї техніки давньоруські розписи витримали випробування часом. Значною складністю не тільки у художньому плані, але й технологічному відмічене мистецтво мозаїки. Мозаїчні зображення склалися зі смальти – кубиків спеціального кольорового скла, секрет виготовлення якого прийшов з Візантії і був втрачений під час монголо-татарського ярма. Колірна гама смальти нараховувала безліч відтінків (наприклад, зелена – понад 30, червона і синя – по 20 і т.інш.) При виготовленні золотой смальти тонку металеву пластину вміщували між шарами прозорого скла.

Поява мистецтва книжкової мініатюри збігається з появою найдавніших писемних пам'яток. Рукопис з кольоровими ілюстраціями називався «лицьовий». Зображенням трьох євангелістів – Іоанна, Луки і Марка – було прикрашене Остромирове Євангеліє. Четвертого євангеліста, Матфея, немає, але для малюнка був залишений чистий аркуш. «Лицьовим» є знаменитий «Ізборник» Святослава. Крім сюжетних ілюстрацій, книги багато орнаментувалися. Про мініатюри Київської Русі ми можемо скласти уявлення по так званому Радзивілівському літопису XV ст., який є списком з рукопису XIII ст. Його 617 мініатюр – своєрідна художня енциклопедія історії і культури того часу.

Мозаїчні композиції виконані зі смальти 177 кольорових відтінків на золотистому тлі. Фрески покривали всі стіни собору. Високохудожні мозаїки

та фрески прикрашали Михайлівський Золотоверхий собор у Києві. Твори станкового живопису, переважно ікони, дійшли до наших днів у поодиноких екземплярах. Це "Ярославська Оранта" (зберігається у Третьяковській галереї), "Дмитрій Солунський", "Свенська (або Печерська) Богоматір", "Борис і Гліб" та деякі інші. В Києві існувало кілька іконописних майстерень. Одна з них діяла у Печерському монастирі. Тут працював відомий маляр Аліпій, який пройшов школу царгородських майстрів.

Монгольська навала XIII ст. зруйнувала давньоруські міста і села, пам'ятки архітектурної мистецтва – палаци, монастирі, а також твори живопису і літератури. Від Києва — "матері руських міст" – через 6 років після Батисового погрому залишилося усього 200 будинків. Ординці знищили такі шедеври архітектури, як Десятинна церква та церква Богородиці у Києві, міста-фортеці Колодяжненське й Райковецьке на Житомирщині та багато інших [4, с. 559]. Тисячі талановитих давньоруських майстрів – художників, архітекторів, ювелірів – були фізично знищені або забрані у полон. На півстоліття припинилося кам'яне будівництво через відсутність матеріальних засобів і майстрів-будівників.

Однак татаро-монгольське нашествя не змогло знищити всіх надбань духовної культури Київської Русі. Народ зберігав і поширював перлини фольклору, наукові знання, відбудовував зруйновані міста, села, храми, монастирі, відроджував найкращі традиції культури минулого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Культура і побут населення України [Т е к с т] / Під ред. В. І. Наулка. - К.: Либідь, 1991. – 288 с.
2. Історія української архітектури [Т е к с т] / Ред. В. І. Тимофієнко. - К.: «Техніка», 2003. – 472 с.
3. Українська культура: історія і сучасність [Т е к с т]: Навч. посібник. - Львів: Світ, 1994. – 179 с.
4. Історія української культури [Т е к с т]: У 5-ти т. / Історія культури давнього населення України. Т. 1. - К.: «Наукова думка», 2001. – 1136 с.